

Udlændinge- og
Integrationsministeriet

Styrelsen for International
Rekruttering og Integration

Islamiske skilsmisse- praksisser i Danmark

Styrelsen for International Rekruttering og Integration

Forfattet af Jesper Petersen.

© 2020 Styrelsen for International
Rekruttering og Integration

Tlf. 72 14 20 00
www.uim.dk

Maj 2020

Alle rettigheder tilhører Styrelsen
for International Rekruttering og
Integration.

Udgivelsen kan frit hentes på [www.
uim.dk](http://www.uim.dk)

Styrelsen for International Rekruttering
og Integrations udgivelser kan frit
citeres med tydelig kildeangivelse.

Abstract

Et segment af danske muslimer med rødder i lande, der anvender islamisk lov, anser den islamiske vielse (nikah) og den borgerlige vielse for at være to separate vielser, der kræver to separate skilsmisser. I den forbindelse anses Familieretshusets domsmyndighed for utilstrækkelig i forhold til at opløse nikahen, eftersom en nikah-opløsning ifølge nogle muslimer kun kan foretages af en islamisk dommer eller med mandens samtykke. Det vil sige, at parret efter skilsmisse ved Familieretshuset stadig anses for at være i en nikah (et islamisk ægteskab). Der er dog ingen islamisk domstol i Danmark, og blandt andet derfor oplever nogle kvinder at blive fastholdt i en nikah imod deres vilje. Nærværende artikel demonstrerer, at der i forbindelse med migration fra muslimske lande med islamisk lov er opstået et islamisk-juridisk vakuum, som er det styrende princip for nikah-opløsning i Danmark. Vakuummet kendetegnes blandt andet ved et fravær af en central myndighed, der administrerer indgåelse og opløsning af nikah, og derfor defineres islamisk jura af de miljøer, som praktiserer den. Af den årsag er der i Danmark stor variation i islamisk-juridisk praksis, og i nogle sociale netværk anvendes den til at udøve tvingende og social kontrol. Artiklen redegør desuden for den afmagt, islamiske autoriteter oplever i forhold til nikah-opløsninger.

Indledning

Mens den religiøse vielse i folkekirken er smeltet sammen med rådhusets borgerlige vielse i den forstand, at alle vielser registreres, og at Familieretshusets skilsmisse opfattes som både borgerligt og kirkeligt gyldig, så anser nogle troende uden for folkekirken det religiøse og borgerlige ægteskab for at være uafhængige af hinanden. Det kan medføre, at Familieretshuset kun anses for at have domsmyndighed til at opløse det borgerlige ægteskab, mens den religiøse del af ægteskabet reguleres af et institutionaliseret skilsmisseråd såsom Beth Din for jøder i henhold til halacha (jødisk jura)¹ og Den Kirkelige Domstol for katolikker i henhold til kanonisk lov.² Tilsvarende råd eksisterer ikke til at administrere dharmashastra for hinduer eller sharia for muslimer, og nærværende artikel demonstrerer, at der blandt danske muslimer er opstået et islamisk-juridisk vakuum, hvorudfra en række meget forskellige islamiske skilsmissepraksisser udspringer.

Artiklen er udarbejdet på grundlag af rapporten Etniske minoritetskvinder og skilsmisse – med fokus på muslimske skilsmisser fra Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd (Liversage & Petersen, 2020). Rapporten belyser muslimsk skilsmissepraksis i Danmark på baggrund af 37 interview med kvinder, der har erfaringer med skilsmisse, 27 fagpersoner, der har erfaring med at hjælpe etniske minoritetskvinder og 21 islamiske autoriteter (heriblandt 2 kvindelige, islamiske autoriteter). En islamisk autoritet er i rapporten defineret som en person, der blandt en gruppe af muslimer kan tale med autoritet om islam – nogle er imamer, andre er undervisere, mens andre igen anerkendes for deres viden af andre årsager. De dele, der omhandler kvinder og fagpersoner, er udarbejdet af seniorforsker, Anika Liversage, mens undertegnede forfatter, Jesper Petersen, har forfattet delene, der omhandler islamiske autoriteter. Mens kvinder og fagpersoner er anonymiseret ved hjælp af pseudonym, så er de mandlige, islamiske autoriteter navngivet med "M" efterfulgt af et nummer fra 1-19, mens kvindelige informanter er navngivet med "K" efterfulgt af numrene 1 eller 2. Der optræder enkelte citater og sager i afsnit to og tre, som ikke er medtaget i rapporten. Eftersom disse citater er trukket direkte i undersøgelsens indsamlede empiri, er der ingen kildehenvisning.

Artiklen består af fire afsnit. Den første del redegør for begreber, islamisk jura og islamisk lov, hvilket er forudsætninger for at forstå det islamisk-juridiske vakuum, der opstår ved migration til Danmark. Andet afsnit går i detaljer med de problemer, nogle kvinder oplever i forbindelse med at komme ud af forhold med muslimske mænd. Tredje afsnit definerer de islamiske autoriteters rolle i disse konflikter, og fjerde afsnit tydeliggør gennem en række cases, hvordan islamisk jura kan spille ind i æresrelaterede konflikter. Afsnit fire kan dog ikke læses uafhængigt af resten af artiklen, eftersom de forudgående afsnit redegør for dynamikker og koncepter, der er nødvendige for at forstå afsnit fire.

1. <https://mosaiske.dk/skilsmisse/> (besøgt den 11. december 2019)

2. <https://www.katolsk.dk/bispedømmet/denkirkeligedomstol/?L=0> (besøgt den 11. december 2019)

Gennem hele artiklen anvendes ordet nikah for islamisk ægteskab for at skelne klart mellem et ægteskab under dansk lov og det islamiske ægteskab. Tilsvarende anvendes termen nikah-opløsning for at adskille islamisk skilsmisse tydeligt fra skilsmisse under dansk lov. Informanterne, der citeres, anvender dog ofte begrebet skilsmisse eller islamisk skilsmisse for nikah. Gennem hele artiklen anvendes ordet fravær i beskrivelsen af det islamisk-juridiske vakuum i sætninger såsom ”i fraværet af islamiske domstole...” Hermed menes udelukkende, at noget ikke eksisterer, og ordet er valgt på grund af dets neutralt beskrivende karakter.

1. Migration og jura

Den islamiske jura, der praktiseres i forbindelse med nikah-opløsning i Danmark har sine historiske rødder i udviklingen fra islamisk jura, sådan som denne blev praktiseret før den moderne nationalstats grundlæggelse, til islamisk lov, sådan som denne udøves af nutidens nationalstater (se nedenfor). Eftersom der er stor variation i praksis på tværs af den muslimske verden, så viderefører muslimske immigranter meget forskellige praksisser i Danmark. Dette skal ses i lyset af, at der ikke eksisterer en central myndighed, der regulerer nikah og nikah-opløsning i Danmark, hvilket medfører, at praksis reguleres og tilpasses i sociale netværk snarere end af islamisk-juridiske institutioner. Det medfører blandt andet, at praksis blandt indvandrere adskiller sig signifikant fra praksis blandt efterkommere, og at sidstnævnte derfor har langt færre problemer med at komme ud af en nikah. Nogle kvinder oplever imidlertid, at blive fastholdt i en nikah imod deres vilje, hvilket Anika Liversage og undertegnede forfatter har valgt at kalde nikah-fastholdelse (Liversage & Petersen, 2020, p. 9).

1.1 Nikah-opløsning under henholdsvis islamisk jura og islamisk lov

Indledningsvis er det vigtigt at skelne mellem sharia og islamisk jura. Sharia er et abstrakt, teologisk begreb, der refererer til Guds evige og uforanderlige retledning om et godt muslimsk liv. Det er dog udelukkende Gud, der kender det konkrete indhold af sharia, og muslimer er derfor overladt til efter bedste evne at udlede sharia af Koranen, beretningerne om Muhammed (hadith) og en række andre islamiske tekster. Fagdisciplinen, der arbejder med disse fortolkninger, kaldes islamisk jura, hvilket er en oversættelse af det arabiske ord *fiqh*, som betyder indsigt. Det er vigtigt ikke at blive forledt af den juridiske terminologi, eftersom den skyldes en oversættelsesvanskelighed i forhold til de arabiske begreber (Hallaq, 2009, p. 1; Petersen & Vinding, 2020, p. 1). Således er *fiqh* ikke jura i begrebets moderne betydning, og der undervises ikke i kodificeret lovgivning inden for de islamiske retsskoler. Den islamiske jura udgør en kontinuerlig diskussion af islamisk etik, ritualer og en før-moderne, ukodificeret pendant til lov. Således udgør en retsskole (*madhab*) en tankeretning inden for denne diskussion, og en *fatwa* er et standpunkt. Med andre ord eksisterer der ikke en konkret tekst, lov eller bog kaldet sharia. I stedet eksisterer der en diskussion og en kontinuerlig tilpasning af islamisk jura, hvilket medfører en lang række standpunkter og holdninger til eksempelvis nikah-opløsning.

En nikah er en civil kontrakt mellem to personer, og derfor er der ingen krav om hverken en imams eller en registrators tilstedeværelse, for at kontrakten opnår gyldighed i henhold til islamisk jura. Der kan være uenigheder mellem islamiske jurister om, hvad nikah-kontrakten skal indeholde for at være gyldig, men hvis den som minimum indeholder en brudegave, og indgåelsen er overværet af to vidner, så vil den almindeligvis blive anset for gyldig. Før etableringen af den moderne nationalstat blev nikah og nikah-opløsning håndteret i henhold til lokal sædvane, hvilket medførte, at en kvinde i henhold til den islamiske jura typisk ikke kunne opnå nikah-opløsning uden sin mands samtykke (se Hallaq, 2009; Vikør, 2005 for en uddybning).

Nikah-opløsning i henhold til islamisk jura foregår typisk som *talaq* eller *khula*. Hvis en mand siger *talaq* til sin kone, så er parrets nikah opløst, og hvis manden endnu ikke har færdigbetalt brudega-

ven, så forfalder beløbet ved talaq. Hvis en kvinde ønsker nikah-opløsning, kan hun bede sin mand om samtykke til khula ved samtidig at tilbyde ham en kompensation for hans samtykke. Kompensationen vil ofte bestå i en tilbagebetaling af brudegaven, men nikah-opløsningen finder ikke sted, hvis manden afslår tilbuddet. Med andre ord kan en kvinde kun opnå nikah-opløsning, hvis hendes mand samtykker. Ovenstående beskrivelse af talaq og khula er kun en tommelfingerregel, eftersom der som beskrevet ovenfor ikke eksisterer en kodificeret islamisk-juridisk tekst, som muslimer kan slå op i, og der er både uenighed mellem og inden for retsskolerne, så snart man går ned i detaljerne (for en uddybning se Liversage & Petersen, 2020; Petersen & Vinding, 2020). I mange muslimske miljøer eksisterer der dog en ide om, at der kun findes ét sæt regler for nikah-opløsning, men der opstår typisk uenighed, så snart dette regelsæt skal defineres, eller når de sammenlignes med andre muslimske miljøers regelsæt. Der er ligeledes uenighed mellem de islamiske retsskoler om, i hvilken udstrækning en dommer kan bemyndiges til at opløse en nikah uden mandens samtykke (Vikør, 2005, pp. 313-315), men det ændrede sig med oprettelsen af nationalstater med tilhørende islamisk lov, som fandt sted i slutningen af 1800-tallet og op gennem 1900-tallet.

Fra og med 1800-tallet introducerede flere muslimske lande retssystemer efter europæisk forbillede, og som en del af denne udvikling kodificerede de også familieloven. Nogle lande indførte sekulær lov, mens andre udvalgte elementer af islamiske juristers standpunkter og tilpassede dem konteksten, hvori lovgivningen skulle anvendes (Skovgaard-Petersen, 2018; Zubaida, 2005). Sidstnævnte kaldes islamisk lov og varierer i indhold fra land til land. Overgangen til islamisk lov medførte, at nikah og nikah-opløsning blev statsligt reguleret, og således blev borgere pålagt at registrere deres nikah, ligesom nikah-opløsning nu blev foretaget af staten. Nogle lande gav tilmed en kvinde mulighed for at søge om nikah-opløsning uden sin mands samtykke, hvilket vil sige, at den islamiske dommer ved en domshandling opløser nikahen (Se Otto, 2010 for en oversigt over tolv muslimske landes familielov). Introduktionen af islamisk lov medførte således en begrænsning af mandens magt over nikah-opløsning i forhold til den før-moderne praksis af islamisk jura. Desuden er det vigtigt at bemærke, at islamisk lov – i modsætning til islamisk jura – er kodificeret og udøves af en nationalstat.

1.2 Nikah-opløsning i det islamisk-juridiske vakuum i Danmark

I en dansk kontekst er problemstillingen om nikah-opløsning forholdsvis ny. De første muslimske migranter udgjordes primært af mænd, der ankom til Danmark fra slutningen af 1960'erne for at finde arbejde. Med den økonomiske lavkonjunktur i 1973 introduceredes dog lovgivning, der stoppede yderligere arbejdsmigration men tillod familiesammenføring (Nielsen & Otterbeck, 2016, p. 84). Op gennem 1970'erne ændredes den muslimske demografi sig, da kvinder og børn ankom fra oprindelseslandene, og i disse år blev de første moskeer grundlagt. Således var der i 1980 cirka 29.400 muslimer i Danmark, men på grund af befolkningstilvækst, familiesammenføringer og ankomsten af flygtninge i årene herefter voksede den muslimske befolkning til i 2017 at udgøre cirka 306.000 muslimer fordelt på omkring 60 nationaliteter (Jacobsen, 2007; Jacobsen & Vinding, 2019, pp. 206-207). Problemstillingen omkring nikah-opløsning er, set fra en juridisk vinkel, en konsekvens af ovenstående migration, eftersom de migranter, der ankom fra lande med islamisk lov, i dag bor uden for de tilhørende islamiske domstoles jurisdiktion. Det vil sige, at kvinder juridisk set ikke kan opnå nikah-opløsning, fordi der i Danmark ikke eksisterer en islamisk domstol, der kan opløse hendes nikah. Islamiske domstole er netop bundet til nationalstaten og kan derfor ikke oprettes i migrationskonteksten på samme måde som eksempelvis moskeer, velgørenhedsfonde, muslimske privatskoler og lignende islamiske institutioner. Med andre ord er kvindens problem set fra en juridisk vinkel, at hendes migration har adskilt hende fra den domstol, der kan opløse hendes nikah. Denne problemstilling vedrører dog ikke kun migranter, eftersom deres praksis i nogle miljøer videreføres af deres børn, der indgår nikah i deres forældres oprindelsesland eller i Danmark. Hvis deres nikah er indgået i Danmark, så kan den ikke opløses ved en islamisk domstol.

I Danmark er der – i modsætning til eksempelvis den katolske kirke og kanonisk lov (se ovenfor) – ingen central islamisk myndighed, der definerer den islamiske jura eller regulerer praksis, og derfor varierer praksis af nikah og nikah-opløsning ganske meget fra miljø til miljø. Der er ikke – og har aldrig været – islamiske domstole i Danmark. Tværtimod har fraværet af sådanne islamisk-juridiske myndigheder skabt et vakuum, hvor muslimske kvinder efterspørger en domsmyndighed, der ikke eksisterer i Danmark (Petersen, 2020). Det er dog primært kvinder og efterkommere af forældre fra lande med islamisk lov, der efterspørger sådan en domstol, eftersom immigranter fra lande med sekulær lov såsom Tyrkiet og Bosnien typisk anvender Familieretshuset som eneste skilsmissemyndighed.

Blandt immigranter fra lande med islamisk lov såsom Afghanistan, Pakistan og mange arabiske lande eksisterer forskellige holdninger til Familieretshusets skilsmisser. Nogle mener, at de opløser nikah, mens andre mener, at en nikah udelukkende kan opløses af enten manden eller en islamisk domstol. Hvis manden i sidstnævnte segment modsætter sig nikah-opløsning, så er der i Danmark ikke en domsmyndighed, der kan foretage nikah-opløsningen, hvilket kan medføre, at kvinden fastholdes i en nikah imod sin vilje. Med andre ord er det i sidstnævnte miljøer udelukkende manden, der kan opløse nikah.

Det er interessant at bemærke, at tilhørsforhold til en bestemt retsskole ikke er determinerede for praksis i miljøerne. Flertallet af pakistanere og tyrkere tilhører eksempelvis den samme retsskole (Hanafi), men deres praksis er meget forskellig. Mens tyrkere primært anvender Familieretshuset, så gør et segment af pakistanere gældende, at en nikah-opløsning udelukkende kan foretages af manden eller af en islamisk domstol i Pakistan.³ Det er med andre ord praksis i oprindelseslandet og ikke tilhørsforholdet til en islamisk retsskole, der er determinerende for praksis i immigrationskonteksten, og her er det vigtigt at bemærke, at praksis også varierer i oprindelseslandet på baggrund af variabler såsom sociale klasse, region, religiøsitet og familiestruktur.

Det er vigtigt at understrege, at selvom nærværende artikel fokuserer på muslimske kvinder, så kan kvinder, der bekender sig til andre religioner såsom katolicisme, jødedom eller hinduisme også opleve fastholdelse i religiøse ægteskaber (3 af de 37 kvindelige informanter i rapporten er katolikker og 2 er hinduer). Her er der typisk – ligesom blandt muslimer – tale om praksisser, der videreføres fra oprindelseslande, og danskfødte katolikker er således i meget mindre grad i risikozonen for fastholdelse i et religiøst ægteskab end katolikker fra eksempelvis Sri Lanka (Liversage & Petersen, 2020, p. 14). De grundlæggende dynamikker såsom social og tvingende kontrol (se afsnit 2.2), som anvendes til at fastholde kvinder i religiøse ægteskaber er de samme. Der kan dog være forskel på, hvordan disse problemstillinger håndteres af religiøse autoriteter. Den Kirkelige Domstol for katolikker kan eksempelvis under nogen omstændigheder annullere et ægteskab, men hvis en sådan annullering ikke kan lade sig gøre, så må kvinden affinde sig med, at den katolske kirke anser hende for gift, hvilket blandt andet umuliggør en katolsk-kirkelig vielse til en ny mand.

1.3 Teoretisk islamisk jura i Danmark

Som beskrevet ovenfor så foretager islamiske jurister en kontinuerlig diskussion og tilpasning af den islamiske jura til det omgivende samfund, og således har islamiske jurister i nutiden indtaget forskellige standpunkter i forhold til nikah-opløsning. I år 2000 udstedte den højeste religiøse autoritet i Egypten, sheiken af al-Azhar Universitet, en fatwa, hvori han godkendte landets nye familielov, som

3. Se Larsen (2019) for forandringer i dansk-tyrkiske ægteskabsnormer.

blandt andet gav kvinder ret til nikah-opløsning i form af khula uden deres mands samtykke (Sonneveld, 2012, p. 42). Ligeledes har European Council for Fatwa and Research udstedt en fatwa om, at sekulære domstole i Europa under visse omstændigheder kan opløse nikah (ECFR, 2017), og i Danmark eksisterer der ligeledes fatwaer udstedt af lokale, islamiske autoriteter om, at Familieretshusets skilsmisser enten er betingede eller fuldt ud islamisk gyldige. Den danske imam, Mustafa Chendid (2015), har eksempelvis skrevet en bog, hvori han argumenterer for, at Familieretshusets skilsmisse medfører nikah-opløsning. Modsat er der også adskillige islamiske autoriteter, der argumenterer imod den islamiske gyldighed af Familieretshusets skilsmisser (Liversage & Petersen, 2020, pp. 196-200). Denne type af lærde diskussioner har dog sjældent nogen indvirkning på danske muslimers praksis, eftersom der ikke eksisterer en islamisk myndighed, der håndhæver ovenstående fatwaer. Tværtimod defineres den islamiske jura ofte lokalt i de netværk, muslimer er en del af.

2. Nikah-fastholdelse og -opløsning i praksis

Eftersom islamisk jura i problemfyldte nikah-opløsninger ofte defineres på forskellige niveauer i sociale netværk snarere end af islamiske autoriteter, vil fokus i dette afsnit ligge på førstnævnte. En kvinde kan eksempelvis opleve, at hendes familie bosat i Danmark definerer islamisk jura på én måde, hendes omgangskreds definerer islamisk jura på en anden måde, mens hendes familie i udlandet definerer islamisk jura på en tredje måde. Dermed defineres islamisk jura som en social konstruktion, der internaliseres fra individets betydningsfulde andre (Berger & Luckmann, 1991), eller en diskurs, som et socialt netværk håndhæver, selvom individer måske gør modstand (Foucault, 1991). Fokus er på kvinder, der fastholdes i nikah imod deres vilje, og artiklen præsenterer således ikke et retvisende billede af islamisk-juridisk praksis i Danmark. Det snævre fokus medfører blandt andet, at den islamiske jura i høj grad bliver influeret af æresbegreber, hvilket mange islamiske jurister vil definere som kultur og uislamisk praksis. Det er vigtigt at notere denne protest, eftersom islamiske autoriteter også har krav på anerkendelse af deres islamfortolkning, men samtidig er det vigtigt, at et videnskabeligt studie af nikah-fastholdelse ikke underkender eller overser ikke-lærde muslimers forestillinger om, hvad islam er eller bør være.

Af hensyn til plads og tydelig formidling fokuserer dette og det efterfølgende afsnit primært på én case, hvis hovedperson, Khulud, er indvandret fra et arabisk land. Hendes mand udøver tvingende kontrol og er voldelig, hvilket også går ud over hendes søn, som på et tidspunkt går til myndighederne med henblik på at komme væk hjemmefra. Sønnen stiller til sidst et ultimatum til sin mor om, at han ikke vil komme hjem, hvis hun ikke søger om skilsmisse, hvilket hun gør. Parret bliver herefter skilt og flytter fra hinanden.

2.1 Individets internalisering af islamisk jura

Kvinder, der fastholdes i nikah imod deres vilje, forsøger typisk at opnå en følelsesmæssig afslutning på deres nikah og en social anerkendelse af, at nikahen er slut, men som beskrevet ovenfor, kan en nikah-opløsning på grund af det islamisk-juridiske vakuum i nogle miljøer kun finde sted, hvis manden giver samtykke hertil. Før en nikah-opløsning har fundet sted, kan nogle kvinder føle sig forpligtet til at agere hustru for en mand, selvom de ikke har lyst. Khulud fortæller, at hendes (eks)mand, efter at hun havde fået skilsmisse i Statsforvaltningen (nu Familieretshuset) og nu boede alene, stadig betragtede nikahen som værende bestående, hvilket hun også selv gjorde i nogen udstrækning – hun fjøede i hvert fald sin (eks)mand, når han stillede krav om eksempelvis samleje:

Islamisk set var jeg jo stadigvæk hans kone, så i tide og utide kunne han finde på at ringe til mig og sige, at han havde lyst til mig. Han sagde, at det var hans ret som min mand. Jeg var ærligt talt i chok, da han sagde det. Jeg sagde til ham: "Hvordan kan du overhovedet ønske, at jeg kommer hjem til dig, bare for at du kan have seksuelt samvær med mig? Ja, det er din ret. Men du ved jo godt, jeg ikke har lyst". Han sagde bare, at han var ligeglad – det var hans ret, og den ville han have. Jeg sagde: "Fint". Jeg ville tage over til ham, banke på og komme ind, og så ville jeg tage tøjet af. Jeg kan ikke forklare den tilstand, jeg var i,

når han tvang mig til at komme over til ham. Det var [pause], som om jeg ikke var i min egen krop. Det er usammenligneligt med noget som helst andet, jeg har været ude for (Liversage & Petersen, 2020, p. 172)

Islamisk jura er i den sociale praksis noget individet internaliserer på et tidligt tidspunkt i livet fra betydningsfulde andre såsom forældre eller andre personer, individet spejler sig i og ser som rollemodeller. Anika Liversage bemærker, at Khulud "ikke føler, hun kan modsætte sig, så længe hendes nikah ikke er opløst" (Liversage & Petersen, 2020, p. 173). Der kan således være stærke følelser forbundet med at være fanget i en nikah, hvilket afspejles i de til tider desperate henvendelser islamiske autoriteter modtager. K2 forklarer at: "Der er mange, der meget gerne vil have, at deres skilsmisse er fuldstændig islamisk. Så den er korrekt. Det går de meget op i." Hun beskriver samtidig, hvordan kvinderne har internaliseret bestemte forestillinger om, hvordan en nikah opløses, hvilket medfører, at de ofte afviser hendes løsningsforslag, selvom de er forankret i islamisk jura. Eksempelvis mener K2, at kvinder under visse omstændigheder kan opløse deres nikah selv, eller at en mands adfærd kan medføre, at han selv har opløst sin nikah – uanset om han er enig heri eller ej. K2s islamisk juridiske vurdering spiller dog ingen rolle i denne sammenhæng, hvis ikke kvinden kan overbevise sin mand og sin egen omgangskreds om, at nikahen er opløst i henhold til islamisk jura. Med andre ord er den islamiske jura, sådan som den er praktiseret i kvindens netværk, ofte mere afgørende end den islamiske jura, sådan som den er defineret af islamiske jurister.

K2 forklarer desuden, at selvom kvinderne er klar over, at de har ret til skilsmisse under dansk lov, så har de ofte kun et overfladisk kendskab til, hvad det egentlig medfører i praksis: "Jeg ser altså rigtig mange kvinder, der simpelthen bliver snydt økonomisk og finansielt i sådan nogle skilsmissesager – fordi de ikke kender deres rettigheder." Det er typisk ikke skilsmissen i Familieretshuset, der betyder mest for disse kvinder, og K2 tilføjer, at mange kvinder derfor giver afkald på deres rettigheder i henhold til dansk lov for at opnå nikah-opløsning:

Det værste ved det er, at der er så mange kvinder, der hopper med på den her vogn, hvor de siger: "Jamen, jeg vil bare af med ham, så jeg giver ham, hvad han vil have". Og så: "Jamen jeg vil ikke have noget fra ham – bare vi kan blive skilt." Der prøver jeg at stoppe kvinden og sige: "Nu sætter du dig lige ned og tænker. Jeg ved, at du gerne vil ud af det her ægteskab, og at du psykisk har det dårligt, men du skal ikke løbe ud af dette ægteskab uden din haqq [retfærdighed]. Du skal ikke lade ham tage det hele." Men desværre er det ofte sådan, det ender. Kvinden siger: "Jeg er ligeglad, bare jeg kan komme ud af det, så kan han få, hvad han vil." Og det er en skævvridning af kvinders rettigheder... (Liversage & Petersen, 2020, p. 228)

Det islamisk-juridiske vakuum medfører, at mænd kan true med at nægte kvinderne talaq, hvis ikke kvinderne føjer dem i forhandlingerne om skilsmisse i henhold til dansk lov. Det kan medføre en skævvridning af den aftale, kvinderne vælger at indgå, eller at hun giver afkald på at gøre brug af sine rettigheder i henhold til dansk lov. Dette fænomen kalder den danske professor i islamiske studier, Jørgen S. Nielsen, for *weaponizing the talaq*.⁴ Det vil sige, at manden anvender tilbageholdelsen af talaq som et våben imod kvinden. Den kvalitative tilgang, der er anvendt i undersøgelsen, kan ikke sige noget om omfanget af denne praksis.

4. Jørgen S. Nielsen har endnu ikke anvendt denne term i en publikation, og derfor er der ikke angivet en reference.

2.2 Tvingende og social kontrol

Kvinder, der har været udsat for tvingende kontrol (coercive control) vil ofte have svært ved at bryde med kontrolmønsteret (Stark, 2007), og derfor giver nikah-opløsningen ikke nødvendigvis den forløsning, kvinderne håber på. Tvingende kontrol er et adfærdsmønster, hvor en person gør sin partner afhængig af sig. Det kan ske ved at en mand eksempelvis isolerer sin kone, ydmyger hende, truer hende og nedbryder hende indtil hun bliver afhængig af ham. Det kan være vanskeligt at slippe mentalt fri af dette afhængighedsforhold, og kvinder der er udsat for tvingende kontrol vender derfor ofte tilbage til deres voldelige mand, efter at de har forladt ham (Stark, 2007). K1 forklarer: "Jeg har tit oplevet, at man har kæmpet i et halvt år for at give en skilsmisse, og så går der en uge, så går hun tilbage til ham eller sådan noget. Så det første jeg gør, er altid at få dem presset ud i terapi, sådan så de kan bryde det her voldsmønster." Sofie Danneskiold-Samsøe, Yvonne Mørck og Bo Wagner Sørensen udgav i 2011 undersøgelsen Familien betyder alt – vold mod kvinder i etniske minoritetsmiljøer, hvori de konkluderer, at sladder, udstødelse, skam, følelsen af ensomhed og manglende kendskab til det danske system kan gøre muslimske kvinder særligt sårbare og tilbøjelige til at vende tilbage til en voldelig mand, hvilket er et velkendt fænomen blandt voldsramte kvinder generelt (Danneskiold-Samsøe, Mørck, & Sørensen, 2011, pp. 266-273). K1 har i nogle sager forsøgt at mobilisere den islamiske jura over for et par ved at facilitere en type skilsmisse, der gør parterne forbudte for hinanden, hvilket vil sige, at de ikke må indgå en ny nikah. Hun vurderer dog selv, at dette ingen effekt har haft:

Der er en kvinde, der er kommet tilbage to gange, og så prøver hun sådan forskellige [islamiske autoriteter], men vi kender jo allesammen hinanden. Så begynder vi sådan at snakke om: "Okay, er det ikke hende, der skete sådan med?". Og til sidst så fik den person så en [nikah-opløsning], så hun kan ikke tage tilbage, men jeg tror stadig, at de er sammen. (Liversage & Petersen, 2020, p. 225)

Flere af de øvrige islamiske autoriteter beretter ligeledes om par, der fortsætter deres samliv, selvom de i henhold til den islamiske jura er forbudte for hinanden. Imam M10 berettede endda om en sag, hvor en kvinde, der havde fået en type nikah-opløsning, der ligesom i ovenstående medførte, at hun ikke kunne indgå en ny nikah med sin mand. Det vil sige, at de var forbudte for hinanden. De valgte dog at fortsætte forholdet alligevel, som om de var i en nikah, men da manden fortsat udøvede vold, kom kvinden endnu engang til imam M10 for at bede om hjælp til en nikah-opløsning. Hertil kunne imam M10 forklare, at en sådan ikke var nødvendig, eftersom hun i henhold til islamisk jura umuligt kunne være i en nikah. Kvinden kunne dog ikke acceptere imam M10s standpunkt om, at hun ikke var i en nikah, for det ville medføre, at hendes seksuelle forhold til sin mand efter sidste nikah-opløsning havde foregået uden for ægteskabet og dermed udgjorde en alvorlig synd. Derfor insisterede hun på, at imam M10 måtte hjælpe hende. Hun måtte dog forlade moskeen med ovenstående svar: at hun ikke havde været i en nikah, og eventuel seksuelt samkvem havde været i strid med islamisk jura. Denne type af sager demonstrerer på den ene side kompleksiteten, der kan være i sager om nikah-opløsning, men den viser også tydeligt, hvordan definitionen af islamisk jura i sociale netværk i nogle tilfælde kan spille en vigtigere rolle for de involverede parter end islamiske autoriteters definition af den islamiske jura. I ovenstående sag betragtede manden og kvinden tydeligvis sig selv som værende i en nikah til trods for imam M10s standpunkt, og kvinden følte et behov for at få opløst denne nikah, så hun kunne komme videre med sit liv. Hun var med andre ord fastholdt i en nikah, sådan som denne er defineret i hendes sociale netværk.

K1 forklarer, at selvom voldsramte kvinder bryder endeligt med en mand, så vil de ofte finde sammen med en ny mand af samme type: "Det kan også være, at de finder en ny mand, og så er han præcis den samme type. Altså vi har flere personer, som er kommet og skulle skilles fire gange inden for

måske et par år, for de bliver ved med at finde den samme type.” Det var også, hvad der skete for Khulud, som ovenfor beskrev sin mands krav om, at hun skulle være seksuelt til rådighed for ham, selvom hun ikke havde lyst. Efter tre års nikah-fastholdelse fik hun overtalt sin mand til at gå med i moskeen og sige talaq med imamen som vidne. Dette gav hende vished om, at nikah-opløsningen var gyldig og endelig. Hun indgik imidlertid efterfølgende en ny nikah i Irak, men fortrød inden hendes kommende mand var ankommet til Danmark, hvilket hun meddelte ham over telefonen: ”Jeg snakkede i telefon med ham, og han begyndte at true mig. Han sagde til mig: ’Jeg kan få dig til at fortryde den dag, du lærte mig at kende. Jeg er villig til at tage alle midler i brug for at gøre dit liv surt og uudholdeligt’”. Khulud var på interviewtidspunktet stadig i en nikah med denne mand.

2.3 Sladder og udstødelse

Tvingende kontrol

Tvingende kontrol er et handlingsmønster, hvorved en person langsomt får kontrollen over sin partner. Der kan – men behøver ikke at – være fysisk vold involveret. Ofre for tvingende kontrol afskæres fra deres omgangskreds, mister deres selvværd og bliver afhængig af deres partnere, som regulerer og laver regler for offerets dagligdag. En person, der udøver tvingende kontrol, overvåger sit offer og udøver disciplinering ved hjælp af psykisk og i mange tilfælde også fysisk vold. Den psykiske vold består typisk af nedværdigende bemærkninger og ydmygelser af forskellig art.

Det er vigtigt at være opmærksom på den tvingende kontrol, eftersom de bagvedliggende magtdynamikker adskiller sig fra social kontrol. Eksempelvis vil en person, der udsættes for tvingende kontrol ofte blive isoleret fra både familie og sin omgangskreds, og således bliver ofre for tvingende kontrol primært kontrolleret ved hjælp af det afhængighedsforhold og ulige magtforhold til deres partner snarere end af et kollektivt håndhævelse af et moralkodeks.

Afhængighedsforholdet, der opstår mellem en udøver af tvingende kontrol og offeret herfor, kan virke besynderligt for udefrakommende personer. Det medfører blandt andet at ofre for tvingende kontrol, ofte vender tilbage til deres kontrollerende – eller måske endda – voldelige partner. Derfor har man som offer for tvingende kontrol ofte brug for professionel hjælp til at bryde afhængighedsforholdet.

Der er i nogle muslimske miljøer en social og religiøs forventning om, at man skal opføre sig i henhold til et moralkodeks, der er nærmere defineret af æresbegreber og islamisk jura. Som beskrevet ovenfor defineres den islamiske jura i sociale netværk og derfor vil den i miljøer, hvor ære og skam spiller en vigtig rolle, ofte kongruere med disse. Det vil sige, at hvis nikah-opløsning i et miljø opfattes som skamfuldt og medfører ærestab, så vil samme miljø med høj sandsynlighed definere den islamiske jura restriktivt, sådan at en kvinde behøver sin mands samtykke til nikah-opløsning. I sådan et miljø er en kvindes mulighed for at opnå nikah-opløsning afhængig af hendes ressourcer. Hvis hun ikke kan klare sig selv økonomisk eller socialt efter en eventuel nikah-opløsning, så er det ikke sandsynligt, at hun vil opnå en varig nikah-opløsning eller bryde med et eventuelt mønster, som beskrevet ovenfor. Heri ligger en vigtig pointe, for selvom en kvinde eksempelvis erklærer sin nikah opløst og selv tror på validiteten af sin handling, så kan hun senere bringes i tvivl, hvilket medfører, at hun til trods for at have følt sig fri får et tilbagefald til nikah-fastholdelse. Dette ses eksempelvis blandt kvinder, der ønsker at indgå en ny nikah, og i den forbindelse bliver bragt i tvivl om, hvorvidt deres nikah-opløsning egentlig er gyldig. Med andre ord er status som værende i eller ude af en nikah ikke altid absolutte, eftersom der kan være tale om en psykisk tilstand og/eller en social anerkendelse af ens status snarere end en civilstatus i et juridisk system. Det er med andre ord en konsekvens af det islamisk-juridiske vakuum, der i denne kontekst medfører, at ens status som i eller ude af en nikah afgøres i sociale netværk og ens egen selvopfattelse.

Ressourcer som danskkundskaber, kendskab til det danske samfund, kontakt til arbejdsmarkedet og det at være en del af andre sociale fællesskaber er vigtige i forhold til at opnå en varig nikah-opløsning. Dette er en af forklaringerne på, at efterkommere har væsentligt lettere ved at opnå nikah-opløsning end indvandrerkvinder (Liversage & Petersen, 2020, p. 164ff.). Det er desuden vigtigt at have opbakning til sin nikah-opløsning i både ens nære relationer og i bredere netværk, og her er det vigtigt at være opmærksom på, at nære relationer kan være bosat geografisk langt væk fra kvinden – eksempelvis i et andet land. Khulud beretter, at hun mistede selv nære venner efter sin nikah-opløsning:

Jeg havde en veninde, som virkelig var som en søster for mig. Vi har kendt hinanden i over 15 år, og vi har snakket sammen dagligt. Hun støttede mig meget i starten [efter skilsmissen], indtil hun en dag pludselig stoppede med at besvare mine opkald. Jeg ringede og skrev til hende, men hun svarede ikke. Jeg kendte både hende og hendes mand rigtig godt. Jeg blev bekymret og troede, der var sket hende noget. Jeg besluttede derfor at tage toget ud til dem... Hun lukker mig ind. Jeg var rigtig ked af det og ville fortælle hende om, hvad der var sket, men hun var meget kold over for mig. Hun var ikke sig selv. Jeg spurgte hende, hvad der var galt, og hun siger: "Jeg synes ikke, vi skal snakke sammen mere. Vores liv er for forskelligt, og jeg kan ikke se os have noget venskab mere". Jeg var i chok. Jeg spurgte hende: "Har jeg gjort dig noget? Hvorfor siger du det lige pludselig?", men hun rystede bare på hovedet og sagde: "Nej, men vi er ikke samme sted mere". Jeg sagde: "Fint" og gik min vej. Jeg var meget ked af det efterfølgende. Jeg så hende som min egen søster, og ud af det blå fortæller hun mig, at hun ikke vil snakke med mig mere. Det har nok været det værste, jeg har oplevet i form af udstødelse (Liversage & Petersen, 2020, p. 96)

Khulud har ved at opløse sin nikah pådraget sig et stigma, der medfører udstødelse fra selv hendes nærmeste venner, og dette er sket, selvom hendes mand har givet samtykke til nikah-opløsningen. En af årsagerne til, at nogle kvinder indgår en ny nikah relativt kort tid efter, at de er kommet ud af en dårlig nikah, er, at de dermed slipper af med deres stigma som værende en fraskilt kvinde og den sociale udstødelse, der kan følge med. Liversage forklarer, at et stigma kan påvirke andre personer inden

for samme miljø, hvilket kan virke forstærkende på udstødelsen, eftersom ingen ønsker at risikere udstødelse:

Det kan være meget hårdt psykisk at blive udstødt af folk, man tidligere har haft tætte bånd til. Men også praktisk kan det gøre livet vanskeligt, hvis man ikke har nogle, der vil hjælpe en i det, der ofte er et udfordrende liv som enlig mor. Det sociale pres virker naturligvis bedst, hvis alle står sammen om at isolere den "afvigende" kvinde, der skal mærke, at det ikke fører noget godt med sig at gå fra sin mand. Dermed kan personer, der vælger at hjælpe en fraskilt kvinde, også selv blive udsat for pres (Liversage & Petersen, 2020, pp. 96-97)

Liversage bemærker desuden, at kvinder, der har oplevet udstødelsen af kvinder i deres eget miljø, selv opgiver tanken om nikah-opløsning, eftersom konsekvenserne herved synes for store eller uoverskuelige (Liversage & Petersen, 2020, p. 97ff.). Dette gør sig særligt gældende for kvinder, der har børn, eftersom en kvindes stigma også påvirker hendes børn, der efter en nikah-opløsning bliver børn af en kvinde, der har mistet sin ære. Det skal dog understreges at moralkodekser varierer ganske meget fra miljø til miljø, og således har eksempelvis somaliske kvinder meget let ved at opnå nikah-opløsning, eftersom det blandt somaliere typisk ikke er forbundet med skam eller ærestab at opløse en nikah. Som et somalisk ordsprog lyder: "Hellere skilt 30 gange end at leve i et ulykkeligt ægteskab" (Jesuloganathan, 2010). Tilsvarende opfattes nikah-opløsning som en kvindes ret i somaliske miljøer; jævnfør at sociale netværk definerer islamisk jura i kongruens med æresbegeberne.

Det skal slutteligt nævnes, at nogle kvinder fører skilsmisssager i deres oprindelsesland eller anvender britiske shariaråd for at løse problemet med at befinde sig i et islamisk-juridisk vakuum. Omfanget af dette er ukendt, men flere af undersøgelsens islamiske autoriteter henviser nogle af deres sager til britiske shariaråd eller lignende institutioner i udlandet. Ligeledes er der eksempler på ressourcestærke kvinder, der selv erklærer deres nikah opløst og lykkes med at fastholde dette standpunkt med opbakning fra familie og nære venner.

3. Islamiske autoriteters rolle

Islamiske autoriteter udgør i forbindelse med nikah og nikah-opløsning først og fremmest vidensautoriteter, og både mænd og kvinder henvender sig derfor til dem med spørgsmål vedrørende islamisk jura. Eksempelvis tog Khulud sin mand med i moskeen, så imamen kunne sørge for, at hendes nikah-opløsning blev foretaget korrekt. I et desperat forsøg på at opnå nikah-opløsning, havde Khulud dog på et tidligere tidspunkt truet sin mand til at sige talaq, og da han senere fortrød og forsøgte at trække sine ord tilbage, gik Khulud til en imam, som gjorde gældende, at en talaq fremsagt under tvang er ugyldig, og derfor var deres nikah ikke opløst i henhold til islamisk jura (Liversage & Petersen, 2020, pp. 218-219).⁵ Det er vigtigt at bemærke, at Khulud ved begge besøg hos imamen udelukkende gjorde brug af hans viden, for selvom islamiske autoriteter kan have betydning for, om kvinder vurderer sig selv som værende i en nikah eller ej, så har han/hun ikke domsmagt til at opløse en nikah. Imam M3 forklarer:

Men den [bemyndigelse] har vi jo ikke som almindelige private borgere i Danmark eller som almindelige muslimer, selvom nogen kan have viden om islam, og selvom nogen kan være imamer i et samfund. Men i princippet, så har de [islamiske autoriteter] ikke ret til bare at kunne gå ind og ændre eller ophæve et ægteskab mellem to parter, fordi de ikke er anerkendte som dommere i samfundet, og derfor opstår der det her problem, at så har hun ingen steder at gå hen.

Imam M3 peger i slutningen af citatet på det islamisk-juridiske vakuum; at kvinderne ikke har noget sted at gå hen for at få deres nikah opløst. Derfor er de afhængige af at få deres mænds samtykke. Samtidig forklarer imam M3, at han ikke har bemyndigelse til at foretage en nikah-opløsning. Derfor er islamiske autoriteter, der ønsker at hjælpe kvinder med nikah-opløsning, primært orienteret mod at lægge pres på manden, for at han skal sige talaq eller give samtykke til khula.

5. Khulud fortæller, at efter hun flere gange har været kaldt hjem til sin (eks)mand, inviterer hun ham til at komme hos hende i stedet. Her ender hun med at true ham: "der gik ikke lang tid, så bankede det på døren. Det var ham. Børnene sad inde i stuen, og han gik lige forbi. Vi gik begge to ind på værelset, og jeg lukkede døren. Mit barn troede, at der ville ske mig noget, men jeg beroligede dem og sagde, at det var fint. Så jeg tog tøjet af og sagde til ham: 'Værsgo'. Og, ja, så gik han i gang ... [Efterfølgende ...] begyndte vi at skændes. Så siger jeg til ham, at jeg gerne vil have, at han giver mig min skilsmisse. Jeg sagde, at han ikke måtte forlade værelset, før han havde givet mig den – før han har sagt det. Vi begyndte at råbe og skrike. Jeg sagde til ham: 'Enten siger du det, ellers også låser jeg denne her værelsesdør op, og så går jeg ud til dine børn, sådan som jeg står lige nu [= nøgen], og så kan de se, hvordan du i virkeligheden er'. Vi råbte og skreg af hinanden, og jeg tvang ham til at sige det – han endte med at sige, at jeg var skilt. Men jeg ved jo godt, at det ikke var noget, han gjorde af egen fri vilje. Jeg snakkede også med en imam efterfølgende, fordi jeg gerne ville have bekræftet min skilsmisse. Der sagde imamen så også til mig, at jeg ikke var skilt. Det var dels, fordi det var blevet sagt i vredens øjeblik, men det var også fordi, det var noget, jeg har fået ham til at sige, som han egentlig ikke mente. Så jeg var stadigvæk hans kone" (Liversage & Petersen, 2020, pp. 218-219).

3.1 Henvendelser til islamiske autoriteter

Danske imamer modtager forskellige typer af henvendelser vedrørende nikah-opløsning. Nogle kommer fra par, der er enige om nikah-opløsning og ønsker islamisk-juridisk rådgivning for at sikre sig, at de foretager nikah-opløsningen korrekt, mens andre kommer fra kvinder, der ønsker den islamiske autoritets hjælp til at få sin nikah opløst uden sin mands samtykke. Når sidstnævnte henvender sig til en islamisk autoritet, er det typisk fordi, hun er løbet tør for muligheder og forventer, at imamen kan indtræde i rollen som islamisk dommer og derved opløse hendes nikah. Det vil sige, at fraværet af en islamisk domsmyndighed medfører et pres på islamiske autoriteter i Danmark til at indtræde i rollen som islamiske skilsmiddedommere. Imam M1 forklarer eksempelvis at: "De kommer med en forventning om, at de bare skal skrive til mig, og så sætter jeg manden på plads og sparker ham ud ad døren og tager hende under min beskyttelse". Islamiske autoriteter har dog som beskrevet ovenfor ikke nogen domsmyndighed, og der er således stor forskel på den magt, de tillægges af menige muslimer, og den magt de selv oplever at have. Imam M1 forklarer:

Og så er der selvfølgelig så den misforståelse, der ligger ude hos menigmand, altså muslimsk menigmand, at vi har sådan en eller anden form for tryllestav, som vi bare kan svinge, og så løser vi alle problemer, og den sidder i øvrigt også mange politikere med. Hvad vil imamerne gøre? Hvad har imamerne tænkt sig at gøre? [Griner] den hører vi jo gang på gang, og vi har altså bare ikke nogen tryllestav. (Liversage & Petersen, 2020, p. 178)

Hertil skal tilføjes, at nogle imamer får henvendelser fra eksempelvis kommuner, NGO'er og kvindekrisecentre, hvor medarbejdere på vegne af muslimske kvinder beder om hjælp til at opnå nikah-opløsning. Imam M19 vurderer eksempelvis, at halvdelen af hans 1-2 månedlige sager kommer fra danske myndigheder, hvoraf han kun går ind i ganske få. De fleste henviser han til britiske shariaråd, men det er uvist, om medarbejderne retter henvendelse dertil.

Imam M1 forklarer, at selvom han ikke besidder en myndighedsfunktion som islamisk dommer, så går han alligevel ind i nogle sager og forsøger at presse manden til at give samtykke til nikah-opløsningen. Det kan dog være meget tidskrævende at håndtere sagerne – og til tider også en ganske utaknemmelig opgave, for det lykkes ikke altid at overtale manden:

Jo men det er jo fordi, der er så meget ballade og problemer og enorm masse tid, man skal bruge på det. Typisk er det eneste, man får ud af det, utak. Altså folk bliver sure og trætte af en, og man får måske trusler og alt muligt andet, altså. Jeg har ikke lyst til at bruge min tid på alt det der... Det kan være 10-15 timer, man bruger på sådan en sag der; ringe frem og tilbage, og maile og det ene og det andet og op og ned, og til sidst så ender man bare med at få en finger, du ved, når de [M1 gestikulerer og siger en vred lyd]. (Liversage & Petersen, 2020, pp. 179-180)

M1 blev ikke imam for at håndtere nikah-opløsninger, og han udfører sin gerning uden løn. Derfor er der udover fraværet af bemyndigelse også en ressourcemæssig begrænsning i forhold til, hvor mange kvinder han reelt kan hjælpe. Den store efterspørgsel på hjælp medfører en risiko for, at det kan starte en ond spiral, hvis det ryktes, at man har været i stand til at hjælpe en kvinde ud af en nikah, for så får man pludselig mange flere sager: "Jeg prøver at følge dem til dørs og det er en dårlig vane, for så ryktes det, at [M1] han kan løse de der ting der." Derfor har mange islamiske autoriteter – inklusive imam M1 – forskellige strategier til at afvise sager og dermed holde presset på dem selv nede:

Mit første spørgsmål er altid: "Hvor er du blevet gift henne?", [kvinde:] "Jamen jeg er

blevet gift i Pakistan i 1997," [M1:] "Jamen ved du så hvad, så skal du til Pakistan, fordi hvis jeg udsteder en skilsmisse på det her; den bliver jo ikke anerkendt af det pakistanske juridiske system." [Kvinde:] "Jamen det betyder ikke så meget for mig, fordi jeg vil bare have det sådan, at jeg kan komme videre med mit liv i Danmark," [M1:] "Jamen sødeste ven, hvis ikke du er skilt i Pakistan, så er du altså stadig gift i Pakistan, du bliver nødt til..." (Liversage & Petersen, 2020, p. 182)

Som det fremgår af citatet, så beder nogle kvinder om nikah-opløsning for at få vished om, at de er ude af deres nikah i henhold til islamisk jura. De vil, som imam M1 siger i citatet, bare videre med deres liv i Danmark. Mange kvinder henvender sig således til islamiske autoriteter med en forventning om, at de har en islamisk ret til nikah-opløsning, som de gør den islamiske autoritet ansvarlig for at håndhæve, og dette kan let føre til konfrontationer, når islamiske autoriteter afviser at gå ind i sager. Det mønster, som beskrives af M1, bekræftes af undersøgelsens øvrige islamiske autoriteter, de kvindelige informanter og af interviews med fagpersoner. Samira, der ønsker nikah-opløsning, beskriver eksempelvis sit møde med islamiske autoriteter således:

Jeg tog kontakt til mange trossamfund [dvs. forskellige moské-miljøer]. Jeg medbragte mine danske dokumenter, der viste, at jeg var blevet skilt dansk. Jeg talte med rigtig mange imamer og bad dem alle sammen om at give mig noget dokumentation på, at jeg var skilt islamisk, men de sagde alle sammen, at de ikke kunne det. Jeg fik at vide: "Du er blevet gift i [X-land], så det papir skal du få dér. Vi har ikke bemyndigelsen til at udstede sådan et stykke papir". De sagde: "Vi kan intet gøre. Hvis ikke han kommer her og giver dig en skilsmisse foran os, kan vi ikke hjælpe dig. Derfor er du nødt til at rette henvendelse til retten i [X-land]". Der var en imam, der ringede til [(eks)mand] nogle gange, men så snart han fandt ud af, at det handlede om skilsmisse, stoppede han med at svare telefonen, når den ringede. Det gjorde jeg i 4 år til at starte med, og så blev jeg udmattet. Hver gang der var nogen, der fortalte mig om et sted eller en imam, ville jeg løbe derhen, fordi jeg fik at vide: "Ham her kan nok hjælpe dig", "Det her sted giver skilsmisser". Jeg tog altid ud til nye steder, som andre fortalte mig om, men det var det samme, jeg fik at vide alle steder. Så de første fire år, hvor jeg rendte frem og tilbage har bare været spild af tid (Liversage & Petersen, 2020, pp. 183-184)

Nogle islamiske autoriteter er villige til enten mundtligt eller skriftligt at give nikah-opløsninger, men ofte vil denne type af nikah-opløsninger kun have begrænset effekt, fordi manden ikke har givet samtykke, og hvis kvinden er i en nikah med en voldelig mand, vil mange islamiske autoriteter af hensyn til egen sikkerhed ofte afvise at involvere sig i deres sag.

3.2 Islamiske autoriteters sårbarhed

Det er alment kendt blandt islamiske autoriteter, at det kan være forbundet med risiko at involvere sig i nikah-opløsninger, hvor manden er voldelig eller tilhører en stærk familie. Dette er også et velkendt fænomen i udlandet, hvor islamiske autoriteter oplever repressalier fra vrede mænd og deres familier. Selv i England, hvor shariaråd har opnået en høj grad af institutionalisering, viser Bowers studie, at sikkerhed er en alvorlig udfordring:

Tilstedeværelsen [af shariaråd] i det nordlige [England] betragtes som utilstrækkeligt. Mufti Barkatullah ved Islamic Sharia Council siger, at ingen har turdet sætte et shariaråd op i det nordlige bælte, der går fra Manchester til Bradford, eftersom den part, der taber

sin sag, truer de islamiske jurister... en mand fik sat ild på sit hus, efter han opløste en nikah (Bowen, 2016, p. 63)⁶

I Danmark har islamiske autoriteter oplevet alt fra trusler, som imam M1 beskriver i citatet ovenfor, til at blive passet op på gaden, og i ét tilfælde har en imam fået en pistol for panden i sin egen moské. En af undersøgelsens kvinder, Sara, der ønsker de islamiske autoriteters hjælp til at opnå nikah-opløsning, fortæller ligeledes, at hendes mands trusler medførte, at ingen ville hjælpe hende:

Alle imamer, jeg ringede til, afviste mig, fordi han havde sagt, at den moské, som gav mig skilsmisse, ville han brænde ned. Så imamerne ville heller ikke risikere noget på grund af mig. Det havde imamen sagt til mig – "Så må du bare rådne op". De henviste mig til London. Men dem fra London sagde, at de var nødt til at snakke med ham først. Og så tænkte jeg bare, det gider jeg ikke. Jeg bliver nødt til at gøre det på min egen måde.⁷ (Liversage & Petersen, 2020, p. 206)

På grund af sikkerhedsrisikoen ved at gå ind i sager med voldelige ægtemænd eller stærke familier gælder som hovedregel, at jo mere en kvinde har brug for en islamisk autoritets hjælp, des mindre er han/hun i stand til at gøre, og des mere tilbageholdende vil han/hun være i forhold til at involvere sig i hendes sag. De fleste islamiske autoriteter henviser konsekvent sager med vold direkte til myndighederne, mens to af de enogtyve informanter udviser en vis tolerance i forhold til vold. Det vil konkret sige, at de i nogle sager forsøger at forsoning kvinder med mænd, der har udøvet vold én gang, og som de vurderer har potentiale til at forbedre sig. Den ene af de to islamiske autoriteter afviser kategorisk at lægge pres på voldelige mænd, mens den anden anbefaler kvinder at anmelde voldelige mænd, hvorefter han mundtligt forsikrer kvinderne om, at mandens vold medfører, at deres nikah er opløst (Liversage & Petersen, 2020, pp. 201-203). Heroverfor står den første gruppe, der ikke vil acceptere nogen grad af vold. Imam M3 forklarer:

Hvis det er hun siger: "Manden slår mig", så vil jeg sige: "Myndighederne; værsgo ring til politiet." Altså der er ikke noget der, for det synes jeg ikke, man skal finde sig i, og det er ikke noget, man skal rådgive sig ud af. Hvis en mand slår sin kone, så skal han ikke være sammen med den kone, færdig. (Liversage & Petersen, 2020, pp. 202-203)

Nogle islamiske autoriteter involverer sig i sager med lavere risiko, og enkelte udsteder desuden under særlige omstændigheder nikah-opløsninger, der til trods for at de ingen formel gyldighed har, kan have stor betydning for kvinderne. En nikah-opløsning udstedes kun yderst sjældent som en form for domshandling. Som oftest vil der være tale om en tilkendegivelse af, at en mand på baggrund af sine egne handlinger, selv har skilt sig fra sin kone i henhold til islamisk jura (for en uddybning se Liversage & Petersen, 2020, pp. 209-212).

3.3 Når islamiske autoriteter opløser en nikah

Når en islamisk autoritet vælger at involvere sig i en nikah-opløsning, vil første skridt ofte være mægling og forsøg på forsoning, men kvinder, der henvender sig til islamiske autoriteter med hen-

6. Oversat fra engelsk.

7. Saras egen måde var at true sin mand med at få en anden mand til at voldtage hans søster, hvis ikke han sagde talaq. Hun havde ingen intentioner om at gøre alvor af truslen, men hendes mand sagde straks talaq. Han fortrød dog senere, og gjorde gældende, at hans talaq var fremsagt under pres og derfor ugyldig. Ved interviewtidspunktet er Sara i tvivl, om hendes nikah er opløst. Hun opfatter sig med andre ord hverken som i eller ude af nikahen.

blik på nikah-opløsning, vil ofte være tilbageholdende med at gå ind på den præmis, eftersom det er et skridt i den modsatte retning af, hvad de ønsker at opnå. Selve mæglingen kan dog ende med, at den islamiske autoritet lægger pres på manden for, at han skal opløse nikahen, men hvis han aktivt modsætter sig dette, så er den islamiske autoritets handlemuligheder meget begrænsede. Mæglingen kan desuden medføre, at kvinden kommer under pres for at forsones med sin mand.

Selvom en islamisk autoritet ikke har nogen formel bemyndigelse til at udstede skilsmisser, så har nogle succes med i enkelte sager at anvende en form for delegeret myndighed. Hvis parret er gift efter dansk lov, anvender M17 eksempelvis ovennævnte fatwa fra European Council for Fatwa and Research til at give Familieretshuset islamisk myndighed. Hans argument er, at eftersom et mæglingsforsøg har fundet sted, så opløser Familieretshusets skilsmisse også nikahen. Der er ligeledes eksempler på, at separationsperioden anvendes til mægling, og at både ægteskab og nikah derfor ophører, når skilsmissen indtræffer (Liversage & Petersen, 2020, pp. 164-165). Ligeledes gør nogle imamer gældende, at manden har givet talaq, hvis han har underskrevet papirerne i Familieretshuset. Det er vigtigt at bemærke, at sidstnævnte ikke er en bemyndigelse af Familieretshuset, eftersom det er mandens handling – at tilkendegive intentionen om at gå fra sin hustru ved at skrive under – der medfører nikah-opløsning. Denne type nikah-opløsning kan derfor være ustabil, eftersom den ikke nødvendigvis anerkendes i kvindens miljø eller af manden selv.

Til trods for at langt størstedelen af islamiske autoriteter siger, at de ikke opløser nikah uden mænds samtykke, så tilføjer flere, at de i enkelte tilfælde alligevel har gjort det. De forklarer dog, at disse nikah-opløsninger typisk ikke bliver accepteret af ægtemændene og dermed ikke har den ønskede effekt. Imam M8 har eksempelvis gennem 15 år haft fem til seks sager om nikah-opløsning årligt, men han har kun foretaget tre nikah-opløsninger uden mandens samtykke. Ingen af dem er imidlertid blevet anerkendt af mændene:

Interviewer: Har de [mændene] accepterer din faskh [nikah-opløsning]?⁸

Imam M8: Nej.

Interviewer: Ingen af dem?

Imam M8: Nej.

Interviewer: Men kvinden har følt sig frisat?

Imam M8: Ja, det har de gjort, og det har de det rigtig godt med.

Interviewer: Hun har sagt, jeg er skilt, jeg er fri i Allahs øjne?

Imam M8: Ja, lige præcis, det gør de. Og jeg har ikke dårlig samvittighed. Tværtimod, jeg har god samvittighed ved at gøre de kvinder fri.

(Liversage & Petersen, 2020, p. 210)

Som det fremgår af interviewet, så har imam M8's nikah-opløsning givet kvinderne ro, men deres (eks)mænd mener stadig, at kvinderne er bundet til dem i en nikah. Dette mønster findes også hos undersøgelsens øvrige islamiske autoriteter, der ligesom imam M8 oplever, at mænd, der aktivt modsætter sig nikah-opløsning, ikke tillægger deres afgørelser betydning. Derfor danner nogle islamiske autoriteter ad-hoc skilsmisseråd, hvor de går sammen om at udstede en nikah-opløsning for at mønstre så megen religiøs autoritet som muligt og samtidig løse eventuelle sikkerhedsproblemer forbundet med risikofyldte sager. Med andre ord er islamiske skilsmisseråd typisk en måde hvorpå

8. Termen faskh skal ikke tages for bogstaveligt i denne sammenhæng, eftersom imam M8 også betegnede nikah-opløsningerne som tafriq, hvilket er en anden type af nikah-opløsning, som foretages uden mandens samtykke.

islamiske autoriteter forsøger at hjælpe kvinder snarere end et forsøg på at opnå jurisdiktion over nikah-opsøsninger (for en uddybning se Liversage & Petersen, 2020, pp. 212-213).

Slutteligt skal det nævnes, at nogle islamiske autoriteter såsom imam M10 har oplevet, at de i en sag med en voldelig ægte mand har udstedt en nikah-opsøsnings og dermed mener at have udsat sig selv for fare, hvorefter kvinden kort tid efter er gået tilbage til sin mand. Som beskrevet ovenfor er dette ikke usædvanlig adfærd for kvinder, der befinder sig i voldelige forhold, men M10 står tilbage med nogle følelser og en manglende forståelse for kvindens handling. Denne type oplevelser kan føre til, at islamiske autoriteter udvikler en mere kynisk og afvisende tilgang til den slags sager, for som M10 siger: "Vi gør det frivilligt, vi gør det for at hjælpe, og vi får kun skrald i hovedet for det."

At gå ind i nikah-opsøsninger fremmer typisk ikke en islamisk autoritets karriere, og de personer, der alligevel involverer sig, vil ofte bruge store mængder af ressourcer på sagerne, eftersom engagementet – jævnfør afsnit 3.1 – hurtigt rygtes og medfører mange flere sager. Involvering kan desuden være forbundet med sikkerhedsrisici, eller medføre at den islamiske autoritet rager uklar med stærke familier. Derfor er mange islamiske autoriteter ofte afvisende over for at involvere sig. Det skal dog bemærkes, at nogle islamiske autoriteter føler sig moralsk forpligtet til at hjælpe, men de har meget få handlemuligheder i problemfyldte sager. Særligt grundet sikkerhedsrisici og eventuelt frygten for at rage uklar med magtfulde familier gælder det som hovedregel, at jo mere en kvinde har brug for den islamiske autoritet, des mindre er han/hun i stand til at hjælpe hende.

4. Islamisk jura som symbolsk ramme i æresrelaterede konflikter

Som det fremgår af artiklens første tre afsnit, så medfører det islamisk-juridiske vakuum i en dansk kontekst, at mænd i nogle sociale netværk i fraværet af islamiske domstole bemyndiges til at afgøre, om deres nikah er opløst eller ej. Denne bemyndigelse er en konsekvens af at der i disse netværk ikke eksisterer en myndighed, der indskrænker mandens magt til enerådigt at træffe afgørelse om nikah-opløsning. Det vil sige, at manden her har magt til at definere den islamiske jura og anvende den imod kvinden i en æresrelateret konflikt. Dette afsnit beskriver denne magtdynamik ved først at redegøre for, hvordan islamiske ressourcer kan anvendes til social og tvingende kontrol. Dernæst demonstreres gennem en case, hvordan islamisk jura ofte er en forhandling med grupperinger, der internt ikke er enige om reglerne.

4.1 Anvendelse af islamiske ressourcer i tvingende og social kontrol

Inden for den islamiske jura gøres typisk gældende, at både mænd og kvinder har ret til at blive tilfredsstillet seksuelt i en nikah. Her er dog ikke tale om, at mænd gives ret til at voldtage deres koner. Alligevel kan nogle mænd mene, at de har ret hertil, og nogle vil måske citere kildetekster såsom Koranen 2:223: "Jeres kvinder er pløjjord for jer, så gå til jeres pløjjord, som I vil" eller en fortælling om Muhammed: "Guds budbringer [Muhammed] – Guds fred og velsignelse være med ham – sagde: 'Hvis en mand kalder sin kone til sin seng, og hun nægter at komme, og han bruger natten på at være vred på hende, så vil englene forbande hende indtil morgenen'" (Al-Bukhari, 2007 bind 4, bog 54, nummer 460). Der findes med andre ord velkendte kildetekster, som mænd kan anvende til at lægge pres på kvinder eller til at legitimere voldtægt. Ligeledes kan muslimske kvinder have internaliseret disse fortolkninger og føle, at de er forpligtet til at handle i henhold til disse regler, hvilket eksempelvis var tilfældet med Khulud ovenfor. Samlet kan denne type skriftsteder og koncepter såsom nikah og ideer om, hvordan disse opløses, betegnes som islamiske ressourcer.

Mænd kan anvende islamiske ressourcer til at legitimere grænseoverskridende adfærd over for dem selv. Ligeledes kan islamiske ressourcer anvendes i udøvelsen af tvingende og social kontrol af kvinder, hvis de har internaliseret eller accepterer deres mænds eller omgangskreds' standpunkter. Dette var eksempelvis tilfældet med Khulud, der følte, at hun var forpligtet til samleje med sin mand, selvom hun ikke havde lyst. Noget lignende gør sig gældende for Rosa, der er konvertit. Hun har imidlertid en dobbelt referenceramme, eftersom hun på den ene side føler, at hun udsættes for voldtægt, samtidig med, at hun er bevidst om, at hendes (eks)mand ser anderledes på det:

[Min (eks)mand] sagde til mig: "Kan vi ikke mødes og snakke om vores søn?". Og jeg sagde: "Det kan vi sagtens" og tænkte: "Yes, nu sker der noget – nu har han fattet, at jeg ikke gider ham mere, og nu skal vi snakke om vores søn". Og så kommer han her, og vi skal sidde og snakke om de her ting. Og det ender faktisk med, at han voldtager mig. Men islamisk var det ikke en voldtægt, fordi vi var gift. (Liversage & Petersen, 2020, p. 171)

Rosa kategoriserer utvetydigt hændelsen som voldtægt, hvilket demonstrerer en central epistemo-

logisk udfordring, eftersom den samme handling kan kategoriseres forskelligt afhængig af reference-ramme – eksempelvis mener hendes mand, at der er tale om samleje inden for en nikah. At voldtægt inden for rammerne af en nikah i nogle tilfælde ikke kategoriseres som voldtægt – hverken af kvinden eller hendes omgangskreds – udgør en ekstra udfordring i forhold til at hjælpe kvinder, der udsættes herfor, eftersom kategoriseringen går forud for både oprør og anmeldelse til politiet. K1 forklarer eksempelvis, at det kan tage lang tid at give voldsramte kvinder en forståelse af, hvordan et normalt ægteskab ser ud, sådan at de indser eller anerkender, hvad det egentlig er, de er udsat for. Det samme gør sig gældende med tvingende kontrol, hvorom K1 forklarer: "I de fleste sager er der vold, psykisk vold eller fysisk vold – selv i mange tilfælde, hvor der er psykisk vold, så anerkender de ikke den psykiske vold, og det er mig, der skal pointere over for dem, at: 'Ved du godt, at du også er udsat for psykisk vold?'". Således samtaler K1 typisk med kvinderne flere gange, indtil de indser, hvad deres mand egentlig udsætter dem for, men som hun også bemærker: "jeg føler, at det er psykologarbejde, og fordi jeg ikke er uddannet psykolog, så føler jeg mig sådan lidt malplaceret". Som beskrevet ovenfor mener K1, at det vigtigste er at få kvinderne i behandling.

Det er vigtigt at understrege, at der i brugen af islamiske ressourcer til eksempelvis legitimering af gennemtvunget samleje er tale om de pågældende mænds og eventuelt deres omgangskreds' anvendelse af islamiske ressourcer til at opnå et bestemt privilegium. Ovenstående vers og hadith kan fortolkes meget forskelligt på grund af både den arabiske ordlyd og en række fortolkningstekniske årsager, der ikke er relevante i nærværende sammenhæng (se Abouzaken, 2018 for et eksempel på sådan en fortolkning af koranverset).⁹ Ingen islamiske autoriteter i undersøgelsen mente, at versene kunne anvendes til at legitimere det, de alle kategoriserede som voldtægt. Undersøgelsens islamiske autoriteter mener, at man inden for en nikah har en forpligtelse til gensidigt at tilfredsstille hinandens seksuelle behov inden for rimelighedens grænser. Denne forpligtelse kan dog under ingen omstændigheder anvendes til at legitimere Khuluds og Rosas mænds handlinger. Imam M8 forklarer:

Du må ikke have sex med tvang [siges med stort eftertryk] – overhovedet ikke – selvom man har været gift i 50 år... Ja, det skal være meget tydeligt. I islam, sex det er et samspil mellem mand og kone. Man kalder det i islam, at man har et specielt sprog for sex. Man kan læse hinandens øjne, man kan læse hinandens følelser, og sådan skal det være. For jeg vil aldrig nogen sinde i mit liv acceptere en, der har lyst til sin kone, hvis hun siger nej. Jeg vil aldrig acceptere det; det er voldtægt. Selvom de er gift. Fordi vi må som muslimer ikke være som dyr. For jeg mener, hvis man vil tvinge sin kone, det er umenneskeligt. Det kan man ikke altså, for hun er et menneske og har følelser, og sådan skal det være. (Liver-sage & Petersen, 2020, p. 172)

Imam M8's meget klare udmelding er et udtryk for et standpunkt inden for islamiske jura, men eftersom Rosas og Khuluds mænd har en anden opfattelse af egne rettigheder og deres koners forpligtelser, så er det sidstnævnte, der er gældende i den sociale sammenhæng.

9. Koranverset kan – grundet den arabiske ordlyd og en beretning om åbenbaringskonteksten – forstås som et forbud imod analsex, og således har verset i denne fortolkning intet med et mandligt privilegium at gøre. Fortællingen om Muhammed indgår i en væsentligt større diskussion om reciprocitet mellem ægtefæller, som ligger uden for denne artikels fokusområde. Det skal dog bemærkes, at kildetekster såsom ovenstående ikke er determinerende for muslimers adfærd, og at man ikke kan sige noget essentielt om kønsroller i islam på baggrund af versene. Med andre ord handler det om fortolkning, og fra den antropologiske vinkel, der ligger til grund for nærværende artikel, fokuseres der på hvorfor bestemte grupper forstår versene, sådan som de gør.

4.2 Hvem definerer den islamiske jura?

I Khuluds case er det tydeligvis manden, der definerer den islamiske jura, som regulerer parrets relation. Det forholder sig anderledes med Rosa, som er mere ressourcestærk og derfor i højere grad i stand til at gøre sin egen forståelse gældende. Dette illustrerer et centralt fund i rapporten; at der er en sammenhæng mellem en kvindes ressourcer bredt forstået og hendes mulighed for at opnå nikah-opløsning. I sidste ende handler det om følelser og forhandling inden for sociale netværk, og derfor eksisterer der ikke noget typisk sagsforløb for en nikah-opløsning. I det efterfølgende demonstreres sådan en forhandling af Idils case.

Idil er en somalisk kvinde, som er født og opvokset i Danmark. Hun indgik nikah med en mand, hun havde mødt gennem et fritidsjob, og selvom parret havde intentioner om at blive viet borgerligt, så fik de aldrig gjort det. Idil, som studerede på universitetet, blev snart gravid, og efter fødslen opstod en række problemer i forhold til både økonomi, og hvordan de ønskede at opdrage barnet. Idils mand ønskede en traditionel somalisk opdragelse, mens Idil ønskede en balance og kunne eksempelvis ikke se problemet med at fejre fødselsdage, deltage i juleklippedag osv. Samtidig mener Idil, at hendes mand ikke lever op til sit ansvar – hverken økonomisk eller familiemæssigt – og efter længere tids konflikt beslutter hun at gå fra ham. Hendes første skridt er at få sin onkel i Somalias tilsagn:

3 måneder, før jeg tog den beslutning [at ville opløse nikahen], skrev jeg til min onkel [i Somalia]. Jeg beskrev min situation og sagde, at jeg har tænkt mig at tage den her beslutning. Hvortil han skrev, at han syntes, at hvis jeg ville det bedste for mig og min søn, så handlede det om at komme ud af det så hurtigt som muligt. Jeg skrev ALT i den mail – ting, jeg aldrig havde sagt til nogen. Og så sagde han, at ingen kunne bebrejde mig noget: "Gør det bedste for dig og din søn" (Liversage & Petersen, 2020, p. 165)

Den endelige beslutning om at forlade sin mand kommer ret pludseligt en aften hun sidder derhjemme, mens hendes mand er i moskeen. Hun pakker en kuffert og skriver et brev til sin mand, som hun får sin fætter til at aflevere i moskeen.

Han gik jo ud og troede, at han havde et hjem at komme tilbage til. [Hun får sin fætter til at køre til moskéen for at give manden brevet]. Så kørte min fætter mig hjem til min mor, og så spurgte min mor, hvorfor jeg var der, og så svarede jeg, at jeg lige skulle være der nogle dage, og at jeg derefter ville gå hjem igen. Fordi jeg skulle se, hvad der skete. Og 1 dag blev til 2 dage, og 2 dage blev til 3 dage, og han kom bare ikke, og jeg skrev [på papiret], at jeg ville være hjemme ved min mor, og at jeg har brug for [sagt på somali]: "At du giver mig min talaq", og du skal have vidner med! Du skal! Og jeg sagde, hvis du ikke gør det, så [sagt på somali]; "Så er det mig, der beder om skilsmisse". Jeg kan ikke leve på den her måde. (Liversage & Petersen, 2020, p. 166)

I nogle miljøer betragtes det som værende mere ærefuldt for en mand at give skilsmisse i form af talaq end at fastholde en kvinde i en nikah imod hendes vilje. Hvis en kvinde føler sig presset til at legitimere sit ønske om skilsmisse, kan det krænke mandens ære, fordi hun så må berette om alt, hvad der ligger bag ønsket om at gå fra ham. Selvom Idils mor bakker sin datter op, så forsøger hun alligevel at få hende til at indgå en mæglingssproces for at redde nikahen:

Min mor kunne simpelthen ikke forstå det, for hun var jo rigtig glad for ham. Hun sagde: "Du har forhastet dig! Det er ikke godt; man skal tale om sådan nogle ting, og der er en måde at gøre tingene på; først skal I prøve at løse det, og hvis ikke I kan det, så skal

familien have mulighed for at løse det, og hvis ikke familien kan det, så må I gerne [skille jer]. Det er altid den vej, man skal tage, og du kan ikke bare springe det over". (Liversage & Petersen, 2020, p. 166)

Da Idil insisterer på sit ønske om nikah-opløsning, giver moren dog efter og bakker sin datter op. Denne "måde at gøre tingene på", som moren omtaler, er netop miljøets islamisk juridiske praksis, hvilket svarer til de krav, nogle kvinder møder fra islamiske autoriteter i afsnit 3.3 om, at en nikah ikke kan afsluttes uden mæglingforsøg. Sagen ender i første omgang med, at Idils familie mødes med manden, som går med til at sige talaq til Idil.

Sagen slutter dog ikke her, eftersom Idils mand fortryder og har følt sig presset til at sige talaq. Han har dog ikke forældre i Danmark, og derfor er det andre dele af hans større familie, der over for Idils familie nu gør gældende, at hans talaq-ytring er ugyldig, eftersom den er fremsagt under pres. Det medfører, at Idil skiller sig selv:

Så sagde jeg: "Fint nok" [sagt på somali]: "Hvis den ikke er gyldig, så beder jeg om skilsmisse" – jeg har lov til at sige fra... Jeg kan selv opløse ægteskabet – det er der ingen, der kan holde mig fra: Når en kvinde opløser ægteskabet, så skal hun give sin mahr [brudegave] tilbage – eller også skal manden sige, hvad hun skal gøre. Det kan også være det dobbelte af den mahr [brudegave], som du har givet. Du skal i hvert fald købe dig ud af det, ligesom han købte sig ind til det. Så jeg betalte den mahr, som jeg havde fået, tilbage. Jeg tilbagebetalte den samme mahr, som jeg fik den dag, vi blev gift. Og så var det bare det, så var det slut. (Liversage & Petersen, 2020, pp. 166-167)

Idils case viser tydeligt, hvordan islamisk jura defineres i sociale netværk, og at det ofte er den stærkeste part, der kan gøre sin definition af islamisk-jura og udlægning af problemerne i ægteskabet gældende. Idil begynder allerede tre måneder inden, hun forlader sin mand, at vinde sit bagland, sådan at hun kan mobilisere netværket omkring hende, når hun starter konflikten.¹⁰ Fraværet af Idils mands forældre og en svagere familie medfører, at Idil kan vinde konflikten og opnå sin nikah-opløsning. Ofte kan disse konflikter udvikle sig til æreskonflikter mellem familier, og eftersom det er kvinden, der ønsker nikah-opløsningen, kan hun let blive enten udstødt eller blive disciplineret til at acceptere sin lod i livet, sådan at både konflikter og dertilhørende ærestab undgås, for selv hvis man som Idil vinder konflikten, så kan en nikah-opløsning ramme familiens ære:

Da min søster fandt ud af, at jeg var blevet skilt, sagde hun: "Du er 22 år, og du er allerede 'garob' [nedsættende ord for en fraskilt kvinde] – hvad har du tænkt dig at stille op?". Det er min egen søster, der sagde det til mig! Og så sagde jeg til hende: "Hvorfor er det, hvad jeg er? Hvorfor er det blevet min egenskab? Det er sådan nogle som dig, der har fået mig til at tvivle på, om det var den rigtige beslutning eller ej [at blive skilt]". Og så sagde hun undskyld. Men hun er meget traditionelt tænkende, og det er de fleste kvinder jo. Og vi kalder ikke den fraskilte mand noget på somalisk. [En skilsmisse] hindrer ikke ham i at starte en ny familie op på samme måde, som det hindrer kvinden. (Liversage & Petersen, 2020, p. 97)

10. Dette er en blandt flere strategier som K2 anvender med henblik på at hjælpe kvinder ud af nikaher (nævnt i afsnit 2.1).

Idils søsters reaktion kan umiddelbart virke usympatisk, men det er vigtigt at bemærke, at Idils skilsmisse kan have konsekvenser for søsteren, for når ét familiemedlem pådrager sig et stigma, rammer det hele familiens ære. Dette betyder typisk ikke så meget i de somaliske miljøer, eftersom de typisk ikke er lige så domineret af et kollektivistisk moralkodeks, og i den forstand er Idils case en smule atypisk. Når en person i et kollektivistisk miljø med et stærkt moralkodeks (eventuelt udtrykt ved hjælp af islamiske ressourcer) ønsker sin egen frihed, så er dette på bekostning af personens nærmeste. Eksempelvis kan det medføre store samvittighedskvaler for en kvinde at ønske nikah-opløsning, eftersom den vil skade hendes nærmeste, og således kan hun forstå sin frihed som et egoistisk ønske, som andre skal betale prisen for. I ovenstående citat bryder Idil dog tydeligt med denne diskurs.

Litteraturliste

- Abouzaken, L. (2018, 15 January). Sara Omar forstår åbenbart ikke forskellen på islam og kultur. *Politiken*.
- Berger, P. L., & Luckmann, T. (1991). *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*: Penguin.
- Bowen, J. R. (2016). *On British Islam: Religion, Law, and Everyday Practice in Shari'a Councils*: Princeton University Press.
- Chendid, M. (2015). الشقاق بين الزوجين في الغرب: اسكندنافيا نموذجاً (Eng: *Breakup between Spouses Abroad: The Scandinavian Model*). København: The Islamic Moroccan Council in Scandinavia.
- Danneskiold-Samsøe, S., Mørck, Y., & Sørensen, B. W. (2011). *Familien betyder alt – vold mod kvinder i etniske minoritetsfamilier*. Frederiksberg: Frydenlund.
- ECFR. (2017). Afgørelse om skilsmisse fra en ikke-muslimsk dommer (dansk oversættelse - original titel på arabisk). Retrieved from <https://www.e-cfr.org/حکم-تطليق-القاضي-غير-المسلم/>
- Foucault, M. (1991). *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*: Penguin.
- Hallaq, W. B. (2009). *Sharia: Theory, Practice, Transformations*: Cambridge University Press.
- Jacobsen, B. A. (2007). Muslimer i Danmark : en kritisk vurdering af antalsopgørelser. In B. A. Jacobsen & M. Warburg (Eds.), *Tørre tal om troen: Religionsdemografi i det 21. århundrede*. Højbjerg: Univers.
- Jacobsen, B. A., & Vinding, N. V. (2019). Denmark. In O. Scharbrodt (Ed.), *Yearbook of Muslims in Europe* (Vol. 10): Brill.
- Jesuloganathan, T. M. (2010). *Hellere gift 30 gange end at leve i et ulykkeligt ægteskab – Et kvalitativt studie af en skilsmisses betydning for førstegeneration somaliske kvinder i Danmark*. (MA). Aalborg Universitet.
- Larsen, L. S. (2019). Ægteskab i transition: Forandringer i tyrkisk-danske muslimers ægteskabsnormer. *Tidsskrift for Islamforskning*, 13(2).
- Liversage, A., & Petersen, J. (2020). *Etniske minoritetskvinder og skilsmisse – med fokus på muslimske praksisser*. Retrieved from København.
- Nielsen, J. S., & Otterbeck, J. (2016). *Muslims in Western Europe* (4th ed.). Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Otto, J. M. (2010). *Sharia incorporated – a comparative overview of the legal systems of twelve*

- Muslim countries in past and present.* Dordrecht: Amsterdam University Press.
- Petersen, J. (2020). Juridical vacuum and Islamic authorities' role in divorce cases. *Naveiñ Reet – Nordic Journal of Law and Social Research*, 9.
- Petersen, J., & Vinding, N. V. (2020). *Sharia og samfund: Islamisk ret, etik og praksis i Danmark*: Forlaget Samfundslitteratur.
- Skovgaard-Petersen, J. (2018). *Hvad er sharia?* Retrieved from https://www.academia.edu/38074394/Hvad_er_sharia
- Sonneveld, N. (2012). *Khul' Divorce in Egypt: Public Debates, Judicial Practices, and Everyday Life*: The American University in Cairo Press.
- Stark, E. (2007). *Coercive Control: How Men Entrap Women in Personal Life*: Oxford University Press.
- Vikør, K. S. (2005). *Between God and the Sultan: A History of Islamic Law*: Oxford University Press.
- Zubaida, S. (2005). *Law and Power in the Islamic World*: I. B. Tauris.

